

Danuta Zawadzka, Agnieszka Strzelecka, Ewa Szafraniec-Siluta

Politechnika Koszalińska

STRUKTURA TERMINOWA ZOBOWIĄZAŃ PRZEDSIĘBIORSTW ROLNICZYCH W POLSCE¹

THE TERM STRUCTURE OF AGRICULTURE COMPANIES' COMMITMENTS IN POLAND

Słowa kluczowe: pasywa, przedsiębiorstwa rolnicze, struktura zobowiązań

Key words: liabilities, agricultural company, commitment structure

Abstrakt. Celem badań była analiza i ocena struktury terminowych zobowiązań przedsiębiorstw rolniczych w Polsce. Badania oparto na danych GUS opublikowanych w opracowaniu „Bilansowe wyniki finansowe podmiotów gospodarczych”. Dotyczą one przedsiębiorstw prowadzących księgi rachunkowe, zatrudniające 10 i więcej pracowników. Zakres przedmiotowy badania obejmował m.in. bilans, rachunek zysków i strat, nakłady na środki trwałe. Za lata 2006-2010. W publikacji dane statystyczne zaprezentowano według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD 2007). Do analiz przyjęto dane dla przedsiębiorstw ogółem oraz sekcji A – rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo.

Wstęp

Kształtowanie struktury finansowania jest jednym z podstawowych zagadnień z zakresu finansów przedsiębiorstwa. Decyzje finansowe i inwestycyjne powinny dążyć do maksymalizacji wartości rynkowej podmiotu, jednocześnie uwzględniać ryzyko finansowe – wynikające ze struktury źródeł finansowania oraz ryzyko operacyjne – wynikające z uwarunkowań działalności jednostki. Przedsiębiorstwa rolnicze preferują finansowanie własne [Barry i in. 2000]. Cechuje je niskie ryzyko finansowe, natomiast z uwagi na specyfikę działalności – wysokie ryzyko operacyjne. Wynika to głównie z: długiego cyklu produkcyjnego, uzależnienia produkcji rolnej od czynników przyrodniczych, wysokiej kapitałochłonności w stosunku do wielkości przychodów ze sprzedaży oraz generowanej nadwyżki pieniężnej, niskiej elastyczności aktywów, niskiej zdolności do akumulacji kapitału własnego, słabych relacji z rynkiem. W literaturze podkreśla się znaczenie samowykluczenia z rynku kredytowego, które dotyczy jednostek świadomie rezygnujących z zewnętrznego finansowania obcego na rzecz własnego finansowania przedsięwzięć gospodarczych [Kata 2010].

Material i metodyka badań

W artykule dokonano analizy i oceny kształtowania się struktury terminowej zobowiązań przedsiębiorstw rolniczych w Polsce. Przyjęto tezę, iż specyfika produkcji rolnej oraz jej sezonowość wpływa na preferencję przedsiębiorstw w zakresie wykorzystywania finansowania krótkoterminowego.

Badania oparto na danych GUS opublikowanych w opracowaniu „Bilansowe wyniki finansowe podmiotów gospodarczych”². Dotyczą one przedsiębiorstw³ prowadzących księgi rachunkowe, w których liczba pracujących wynosi 10 i więcej osób. Zakres przedmiotowy badania obejmuje m.in. bilans, rachunek zysków i strat, nakłady na środki trwałe. Wartości bilansowe prezentowane są według stanu na koniec roku kalendarzowego w latach 2006-2010. W publikacji dane statystyczne zaprezentowano według działów Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) z 2007 r. Do analiz przyjęto dane dla przed-

¹ Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki. Projekt pt. Wzrost i alokacja aktywów finansowych i rzeczowych rolników (przedsiębiorstw rolniczych i gospodarstw domowych) Pomorza Środkowego. Umowa Nr 3577/B/H03/2011/40.

² Dane liczbowe badanych przedsiębiorstw GUS pozyskał z następujących sprawozdań: SP – roczna ankieta przedsiębiorstwa, F-02 – statystyczne sprawozdanie finansowe sporządzone oraz F-03 – sprawozdanie o stanie i ruchu środków trwałych.

³ W publikacji GUS przedstawiono dane przedsiębiorstw prowadzonych w formie spółek handlowych (osobowych i kapitałowych), spółek cywilnych, przedsiębiorstw państwowych, spółdzielni, oddziałów przedsiębiorców zagranicznych, państwowych jednostek organizacyjnych oraz osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą.

siębiorstw ogółem oraz sekcji A – rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo⁴. W artykule przyjęto definicję przedsiębiorstwa rolniczego, zaproponowaną przez Ziętarę [2009], zgodnie z którą stanowi ono jednostkę gospodarczą wyodrębnioną pod względem organizacyjnym, ekonomicznym oraz prawnym, która wytwarza produkty i usługi rolnicze w celu ich sprzedaży.

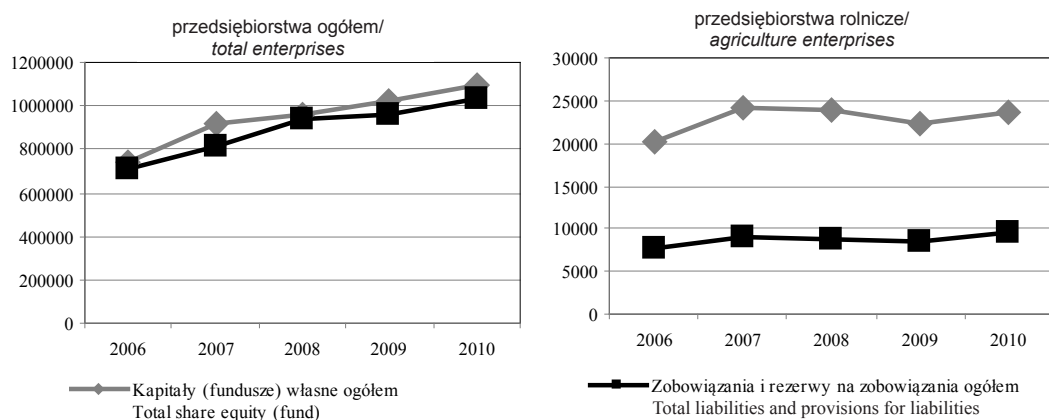
Wyniki badań

Na rysunku 1 przedstawiono wartość kapitałów własnych oraz zobowiązań i rezerw na zobowiązania wszystkich przedsiębiorstw w Polsce oraz podmiotów działających w sekcji A (PKD) 2007. W 2008 oraz 2009 r. wartość zarówno kapitałów własnych, jak i zobowiązań dla tej grupy podmiotów uległa zmniejszeniu w stosunku do roku poprzedniego. Natomiast w przypadku ogółu przedsiębiorstw wartości te zwiększały się w całym badanym okresie.

Przedsiębiorstwa w Polsce utrzymują wielkość kapitałów obcych na podobnym poziomie, jak kapitałów własnych. Przedsiębiorstwa rolnicze natomiast preferują finansowanie kapitałem własnym. Struktura pasywów przedsiębiorstw ogółem oraz przedsiębiorstw rolniczych przedstawiona została na rysunku 2.

W badanym okresie udział kapitału własnego w strukturze pasywów przedsiębiorstw rolniczych wyniósł średnio 72,36%. Podobne wyniki w zakresie kształtowania struktury źródeł finansowania przedsiębiorstw rolniczych uzyskano na podstawie badań przeprowadzonych dla towarowych gospodarstw rolnych w Polsce, prowadzących rachunkowość rolną⁵ [Strzelecka 2011, Szafraniec-Siluta 2011].

Przyjmując jako kryterium klasyfikacyjne czas, na jaki zaangażowano kapitały obce w finansowanie działalności przedsiębiorstwa, wyróżniamy zobowiązania długoterminowe oraz zobowiązania krótkoterminowe. Kształtowanie się wartości poszczególnych składników kapitałów obcych oraz ich strukturę w badanych przedsiębiorstwach przedstawiono na rysunkach 3 i 4. W obu badanych grupach przedsiębiorstw najwyższymi wartościami charakteryzują się zobowiązania krótkoterminowe. W przedsiębiorstwach ogółem w 2009 r. ich wartość wynosiła 596 806,7 mln zł, natomiast w przedsiębiorstwach rolniczych 5389 mln zł. W analizowanym okresie krótkoterminowe kapitały obce stanowiły średnio 59,3% zobowiązań i rezerw na zobowiązania w przedsiębiorstwach ogółem oraz 57,4% w przedsiębiorstwach rolniczych. Ponadto stwierdzono, że w przedsiębiorstwach ogółem wszystkie kategorie kapitału obcego charakteryzowały się dodatnim tempem zmian (za wyjątkiem zobowiązań krótkoterminowych, których wartość w 2009 r. zmniejszyła się w stosunku do 2008 r. o 2,63%).

Rysunek 1. Wartość kapitałów przedsiębiorstw ogółem oraz przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2006-2010

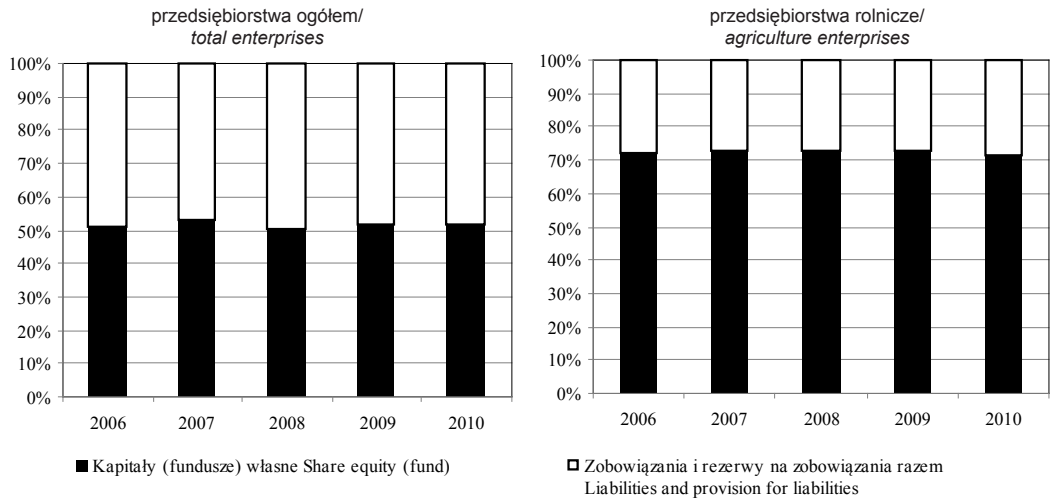
Figure 1. Capital value of all and agricultural companies in Poland between 2006 and 2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bilansowe wyniki... 2007, 2008, 2009, 2010, 2011

Source: own study based on the Financial results... 2007, 2008, 2009, 2010, 2011

⁴ Sekcja A obejmuje: uprawy rolne inne niż wieloletnie, rozmnażanie roślin, uprawę roślin wieloletnich, chów i hodowla zwierząt, uprawy rolne połączone z chowem i hodowlą zwierząt (działalność mieszana), działalność usługową wspomagającą rolnictwo i następującą po zbiorach, łowiectwo i pozyskiwanie zwierząt łownych, włączając działalność usługową, gospodarkę leśną i pozostałą działalność leśną, z wyłączeniem pozyskiwania produktów leśnych, pozyskiwanie drewna, pozyskiwanie dziko rosnących produktów leśnych, z wyłączeniem drewna, działalność usługową związaną z leśnictwem, rybołówstwo, chów i hodowla ryb oraz pozostałych organizmów wodnych.

⁵ Dane empiryczne dotyczące rachunkowości rolnej gospodarstw towarowych pochodzą z Polskiego FADN (Farm Accountancy Data Network).

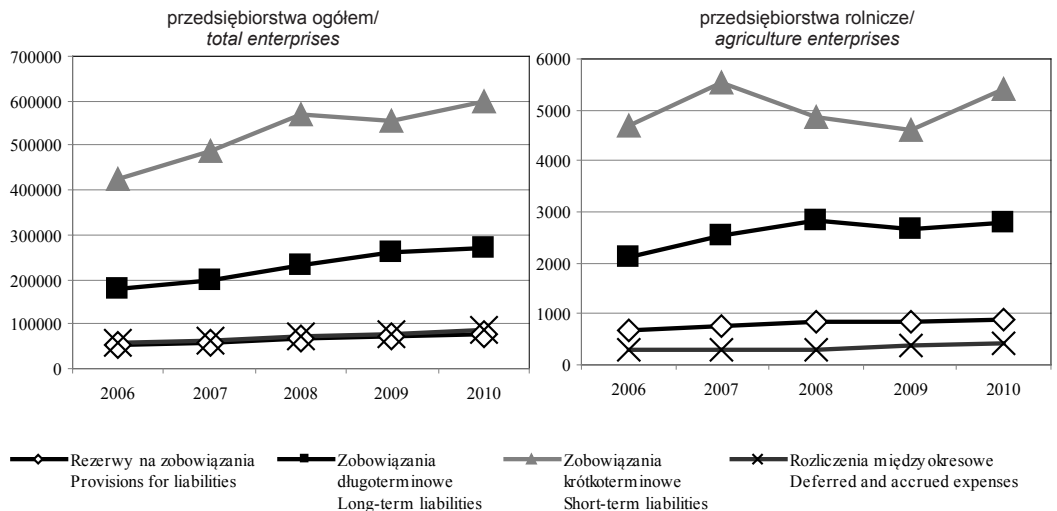

Rysunek 2. Struktura źródeł finansowania przedsiębiorstw ogółem oraz przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2006-2010

Figure 2. The structure of financing source of all and agricultural companies in Poland between 2006 and 2010

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

Rysunek 3. Źródła finansowania przedsiębiorstw ogółem oraz przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2006-2010

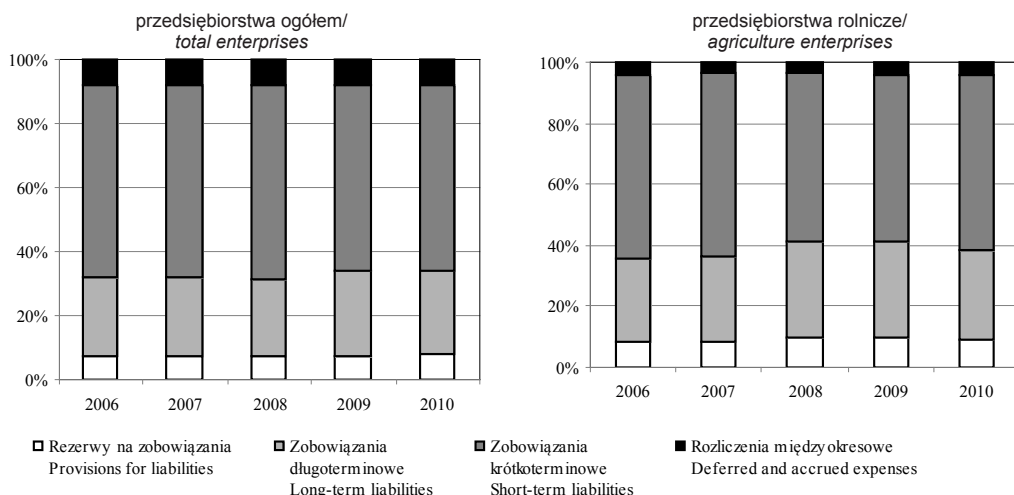
Figure 3. The financing sources of all and agricultural companies in Poland between 2006 and 2010

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

Kredyty i pożyczki stanowiły w badanym okresie średnio 70,9% wszystkich długoterminowych zobowiązań przedsiębiorstw ogółem w Polsce, natomiast w przypadku przedsiębiorstw rolniczych wartość ta wyniosła 85,1% (tab. 1). Pierwsza z omawianych grup w coraz większym stopniu wykorzystywała to źródło finansowania dla rozwoju swojego przedsiębiorstwa, o czym świadczy coroczny wzrost wartości kredytów i pożyczek długoterminowych. Znikomą rolę w finansowaniu przedsiębiorstw specjalizujących się w produkcji rolniczej odgrywała emisja długoterminowych dłużnych papierów wartościowych.

Struktura zobowiązań krótkoterminowych przedsiębiorstw rolniczych różni się od struktury tych zobowiązań dla przedsiębiorstw w Polsce. Najwyższy udział w zobowiązaniach o terminie wymagalności nieprzekraczającym jednego roku dla ogółu przedsiębiorstw stanowiły zobowiązania z tytułu dostaw

Rysunek 4. Struktura zobowiązań i rezerw na zobowiązania przedsiębiorstw sekcji Rolnictwo, leśnictwo i łowiectwo w latach 2006-2010

Figure 4. The structure of sources of financing of all companies and agricultural enterprises in Poland in years 2006-2010

Źródło: jak na rys. 1
Source: see fig. 1

Tabela 1. Udział wybranych kategorii w zobowiązaniach badanych przedsiębiorstw w Polsce
Table 1. The share of selected financial categories in company commitments in Poland

Kategoria/Financial category	Przesiębiorstwa ogółem/ All companies					Przesiębiorstwa rolnicze/ Agriculture companies				
	udział kategorii/share of categories [%]									
	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010
Udział kredytów i pożyczek w zobowiązaniach długoterminowych/ <i>Share of credit and loans in long-term liabilities</i>	69,3	70,9	71,9	71,8	70,7	84,6	84,2	87,5	84,8	84,4
Udział zobowiązań z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych w zobowiązaniach długoterminowych/ <i>Share of liabilities from issuance of debt securities in long-term liabilities</i>	3,3	5,3	3,8	3,8	4,3	-	0,1	0,0	0,1	0,0
Udział kredytów i pożyczek w zobowiązaniach krótkoterminowych/ <i>Share of credit and loans in short-term liabilities</i>	23,8	25,6	26,4	24,3	22,2	17,7	16,1	20,5	20	16,1
Udział zobowiązań z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych w zobowiązaniach krótkoterminowych/ <i>Share of liabilities from issuance of debt securities in short-term liabilities</i>	1,7	1,3	1,2	0,8	1,0	-	0,0	0,0	0,0	0,0
Udział zobowiązań z tytułu dostaw i usług w zobowiązaniach krótkoterminowych/ <i>Share of liabilities from deliveries and service in short-term liabilities</i>	52,3	51,4	47,8	49,9	51,1	27,1	28,1	32	34,6	33,4
Udział zobowiązań z tytułu podatków, ceł, ubezpieczeń i innych świadczeń w zobowiązaniach krótkoterminowych/ <i>Share of liabilities from taxes, customs duties, insurance and other benefits in short-term liabilities</i>	9,3	8,8	8,6	7,6	7,8	40,5	31,8	31,3	27,7	31,3
Udział zobowiązań z tytułu wynagrodzeń w zobowiązaniach krótkoterminowych/ <i>Share of liabilities from wages and salaries in short-term liabilities</i>	1,4	1,4	1,5	1,5	1,7	2,6	2,5	3,8	4,1	4,5

Źródło: jak na rys. 1
Source: see fig. 1

i usług, co świadczy o korzystaniu przez nie z kredytu handlowego. Kategoria ta przyjmuje niższe wartości dla drugiej z omawianych grup. Przedsiębiorstwa rolnicze cechują się wysokim udziałem zobowiązań z tytułu podatków, ceł, ubezpieczeń i innych świadczeń w zobowiązaniach krótkoterminowych w stosunku do przedsiębiorstw ogółem. Jak wskazują wyniki badań obciążenia fiskalne odgrywają niewielkie znaczenie dla funkcjonowania gospodarstw rolnych [Zawadzka i in. 2011], jednakże relatywnie niskie wykorzystanie kredytu handlowego, emisji dłużnych papierów wartościowych, czy też kredytów i pożyczek krótkoterminowych skutkuje wzrostem udziału zobowiązań z tego tytułu w strukturze zobowiązań krótkoterminowych.

Wnioski

Przeprowadzone badania umożliwiły pozytywną weryfikację tezy, iż specyfika produkcji rolnej oraz jej sezonowość wpływa na preferencję przedsiębiorstw w zakresie wykorzystywania finansowania krótkoterminowego. Ponadto sformułowano następujące wnioski ogólne:

- cechą charakterystyczną przedsiębiorstw rolniczych w Polsce jest relatywnie wysoki udział kapitału własnego w strukturze pasywów;
- przedsiębiorstwa rolnicze w większym stopniu wykorzystują źródła krótkoterminowe; jest to uzasadnione sezonowością produkcji rolnej;
- w zobowiązaniach krótkoterminowych przeważają zobowiązania z tytułu dostaw i usług (wykorzystywany kredyt handlowy); w zobowiązaniach długoterminowych dominują kredyty i pożyczki;
- przedsiębiorstwa rolnicze nie emitują papierów dłużnych (lub bardzo rzadko sięgają po środki finansowe pozyskane w drodze emisji papierów wierzycielskich), co potwierdza to niewielkie związki tej grupy przedsiębiorstw z rynkami finansowymi.

Literatura

- Barry P.J., Bierlen R.W., Sotomayor N.L.** 2000: Financial Structure of Farm Business Under Imperfect Markets. *American Journal of Agricultural Economics*, 82, 920-933.
- Bilansowe wyniki finansowe podmiotów gospodarczych w 2006, 2007, 2008, 2009, 2010. 2007-2011: GUS, Warszawa.
- Kata R.** 2010: Problem wykorzystania kredytu bankowego w finansowaniu rolnictwa w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej. *Oeconomia*, 9(3), 146.
- Strzelecka A.** 2011: Zmiany w strukturze majątkowo-kapitałowej przedsiębiorstw rolniczych w Polsce w latach 2004-2009. [W:] *Polityka ekonomiczna* (red. J. Sokołowski, M. Sosnowski). *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 166, Wrocław, 702-715.
- Szafraniec-Siłuta E.** 2011: Struktura finansowania inwestycji gospodarstw rolnych Pomorza i Mazur. [W:] *Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka* (red. B. Bernaś, A. Kopiński). *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 158, Wrocław, 873-883.
- Zawadzka D., Strzelecka A., Szafraniec-Siłuta E.** 2011: Ocena obciążeń fiskalnych gospodarstw rolnych w Polsce – ujęcie porównawcze według typów rolniczych. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 667, Szczecin, 159-170.
- Ziętara W.** 2009: Miary wielkości gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych. *Rocz. Nauk Rol.*, seria G, t. 96, z. 4, 269.

Summary

The paper analyzes and evaluates the term structure of agricultural companies' liabilities in Poland. The study was based on the CSO data published in Financial results of economic entities. The database includes financial data of companies employing at least ten people. The discussion includes balance sheet, profit and loss, and fixed asset investment and covers the period from 2006 to 2010. The article presents the statistical data according to Polish Classification of Activities (PKD 2007). The analysis is based on the data of companies in general and Section A – Agriculture, forestry, hunting and fishing.

Adres do korespondencji:

dr hab. Danuta Zawadzka, prof. nadzw. PK, mgr Agnieszka Strzelecka, mgr Ewa Szafraniec-Siłuta
 Politechnika Koszalińska
 Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Finansów
 ul. Kwiatkowskiego 6e
 75-343 Koszalin
 e-mail: danutaz@man.koszalin.pl, tel. (94) 343 92 16
 agnieszka.strzelecka@tu.koszalin.pl, tel. (94) 343 91 59
 ewa.szafraniec@tu.koszalin.pl, tel. (94) 343 91 64